

GÜVENLİKLEŞTİRME BAĞLAMINDA ÇEVRESEL GÜVENLİK VE YÖNETİŞİM

ENVIRONMENTAL SECURITY AND GOVERNANCE IN THE CONTEXT OF SECURITIZATION

Nevzat Torun

Öğretim Görevlisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Rize, Türkiye

nevzat_torun@erdogan.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0003-3348-995X>

Alındı: 15.10.2023 Kabul edildi: 15.11.2023 Yayınlandı:31.12.2023

ÖZET

Küresel çevresel güvenliğe ilişkin mevcut yaklaşımların tamamı, küresel çevresel değişimden kaynaklanan tehditleri tanımlamada ve çözüm odaklı öneri ve öneriler sunmakta yetersiz kalmaktadır. Uluslararası toplumda, çevresel krizleri küresel güvenlik sorunu olarak tanımlamadaki eksiklik, çevresel krizlere karşı ortak hareket etmeyi de zorlaştırmaktadır. Ayrıca birçok ülke politika yapım sürecinde ulusal çıkarlarını merkeze koymalarından kaynaklı olarak küresel çaptaki çevresel sorunların önlenmesinde gönülsüz davranmaktadır. Bu gibi nedenler, küresel çevresel sorunlara karşı hızlı, kapsayıcı ve çözüm odaklı önlemlerin alınmasındaki en temel engellerin başında gelmektedir. Sınırları aşan, tüm canlı yaşamını tehdit eden çevre sorunları küresel bağımlılığı ve küresel yönetişimi zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, küresel çevresel krizlere yönelik geliştirilen uygulamaların ve politikalarında da küresel bir zemine oturtulması gereklidir. Bu nedenlerden dolayı, küresel çevresel sorunları küresel çapta güvenlik sorunu olarak inşa edecek bir güvenlikleştirici aktörün gerekliliği elzemdir.

ABSTRACT

All the existing approaches to global environmental security are inadequate to define the threats arising from global environmental change, and not to offer solution-oriented suggestions and measures. The lack of defining environmental crises as a global security problem also makes it difficult to act collectively against environmental crises. In addition, many countries are reluctant to prevent global environmental problems because of their national interests at the center of the policy-making process. Such reasons are among the main obstacles to taking rapid, comprehensive and solution-oriented measures against global environmental problems. Environmental problems that cross borders and threaten all living things necessitate global dependency and global governance. In addition, the practices and policies developed for global environmental crises should be placed on a global basis. For these reasons, the necessity of building a securitizing actor to construct global environmental problems as global security problems is essential.

Anahtar Kelimeler

Çevre güvenliği,
Çevre Güvenlik
Rejimi, Çevre
Güvenlik Konseyi

Keywords

Environmental
security,
Environmental
Security Regime,
Environmental
Security Council

GİRİŞ

Güvenlik kavramı Uluslararası İlişkiler literatüründe çok tartışılan bir konu olmasına rağmen, çevre güvenliği ya da uluslararası çevre güvenliği üzerine tartışmalar akademi yazın dünyasında 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmaya başlamış. Tarihi kaynaklara baktığımızda toplumların az çok çevreyi korumaya yönelik önlemler aldıkları görülebilir, ancak uluslararası çevre güvenliği bağlamında düşünüldüğünde, çevre güvenliği literatürü modern anlamda 1970-1980'li yıllarda gelişim göstermeye başlamıştır. Akademik anlamda çevre güvenliği literatürünün nispeten geç oluşmasının ana nedeni, 20. yüzyılın başlarında Uluslararası İlişkiler literatüründe realizmin etkisiyle Ortodoks/ Gelenekselci güvenlik anlayışının baskın olmasıydı. Baskın olan bu dar gelenekselci yaklaşım, güvenlik konularının sadece 'devlet' merkezli ya da devletin güvenliğine odaklanan bir literatürün oluşmasına yol açmıştır. İkinci dünya savaşının sona ermesiyle birlikte başlayan süreçte Uluslararası İlişkilerde eleştirel güvenlik yaklaşımları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşımlar, güvenlik kavramını devlet odaklılıktan kurtarmış ve insan merkezli bir yola sokmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, bazı akademisyenlerin devletleri güvenlik sağlayan bir aktörden çok güvensizliği yaratan bir aktör olarak görmeleri idi. Eleştirel güvenlik yaklaşımlarının etkisiyle güvenlik çalışmaları kapsam ve içerik olarak genişleme göstermiş ve uluslararası çevre güvenliği eleştirel güvenlik çalışmalarının önemli bir konusu haline gelmiştir.

Akademik yazındaki bu gelişmeler güvenlik konularındaki çeşitliliği arttırmakla beraber güvenlik ve çevrenin korunması arasındaki ilişkiyi dünya siyasetinin de merkezine taşımıştır. Smith (2020) vurguladığı gibi, eğer uluslararası güvenlik doğasında barındırdığı gibi insanoğlunun değer verdiği bazı önemli nesnelere (fiziki veya sembolik/ kurumsal) korunması ile ilgili ise, çevre konularında bu kapsam içerisine dahil edilmesi kaçınılmazdır. Diğer bir deyişle, fiziki bir obje olan ülkelerin, siyasi aktörler tarafından korunan veya korunması için mücadele verilmesi gereken bir nesne olarak değer görüyorsa, benzer mücadeleler tüm insanlığı ilgilendiren çevresel sorunlar üzerine neden yapılmalıdır?

Diğer taraftan, uluslararası çevresel sorunların çözümüne yönelik temel problemlerden biri, sorunların çözümünde başlıca rol oynayan uluslararası aktörlerin farklı derecede çıkarlara ve farklı düzeylerde güç kaynaklarına sahip olması çevresel sorunların çözümüne yönelik uluslararası düzeyde koordinasyon probleminin başlıca nedeni ve aynı zamanda da çevresel sorunların çözümündeki en büyük engellerin başında gelmektedir. İkinci büyük engel ise, uluslararası aktörlerin çevresel sorunları nasıl yorumladığıyla ilgilidir. Diğer bir deyişle, potansiyel bir uluslararası çevre sorununun çözümünde rol oynayabilecek uluslararası aktörlerin bu sorunu küresel çapta bir güvenlik tehdidi olarak algılayıp algılamadığıdır. Aktörlerin bir tehdidi nasıl yorumladığı ve üstesinden gelmek için hangi yolları kullanacağı tartışmaya açık bir süreç olmakla birlikte, bazı küresel çevresel sorunların kapsamının belirmemesinin zorluğu ayrıca bu sorunların insan varlığına yönelik oluşturacağı tehdidin seviyesinin tam olarak bilinmemesi, bu tehditlerin nasıl ele alınacağına dair uluslararası bir uzlaşa sağlayamamaktadır. Diğer bir deyişle, küresel çapta çevresel meselelerin güvenikleştirilememesi sorunu, çevresel meselelerin çözümüne yönelik uluslararası konsensüsün oluşmasındaki en büyük engeldir.

Çözümü büyük mücadeleler gerektiren küresel çevre sorunlarının varlığı tartışılmaz biçimde belirgin olmasına rağmen, çevresel bir sorunun güvenlik meselesi olarak kabul edilmesinde oldukça tartışmalı bir süreç yaşanmakta ve zaman zaman birçok devlet, yerel veya uluslararası şirketler veya gruplar sorunlara çıkar odaklı yaklaşımlarından dolayı çevre sorunların başlıca mimarı olmakla kalmayıp, halı hazırda mevcut çevre sorunları için de önleyici adımlar atmamaktadır. Buna karşın, İngiliz okulunun deyişiyle 'uluslararası toplum' (Bull, 1977) toplum olmayı başaramış ve iki büyük çevre sorunu (ozon tabakasının incilmesi ve küresel ısınma) hakkında kolektif olarak bir ölçüde de olsa hareket edebilmişlerdir. Bu gibi kamu yararı kapsamına giren küresel çevre sorunları doğası gereği uluslararası sistemdeki çok sayıda aktörü ve ortak değerleri ilgilendirmekle beraber genel olarak insanlığı tehdit eden aynı zamanda sınırları aşan problemlerdir. Bu gibi büyük çaplı sorunlar doğası gereği ulus-üstü olduğu için, bu problemlerin etkin bir biçimde yönetilebilmesi için daha üst düzeyde uluslararası kolektif iş birliğini gerekliliktir. Sonuç

olarak, küresel çevre sorunlarının tek bir aktör tarafından çözülemeyecek boyutlarının varlığı *çevresel yönetişimi* zorunlu kılmaktadır.

Çevre çalışmalarının nasıl organize olması konusunda geliştirilen başlıca yönetim stratejileri devletlerin çevresel yönetimdeki başarısızlıklarına karşı ortaya çıkmıştır. 1970 'lerden beri çevre sorunlarına yönelik devlerin, çok uluslu şirketlerin, sivil toplum kuruluşların vb., iş birliği ile oluşturulan ve bir dereceye kadar da başarılı olan çevre rejimleri çevresel konularda mücadelelerini sürdürmektedir. Benson ve Jordan'ın Çevre Yönetişimi üzerine yazdıkları makalesinde; yönetişimin nasıl organize edilmesi gerektiği üzerine birçok tartışmanın olmasına karşılık, normatif bir strateji olarak çevresel yönetim başlıca beş ana tartışma alanında şekillendiğini ileri sürmektedir: 1) *küresel yönetişim*; 2) *Piyasa liberalizmi*; 3) *yeşil ekonomi*; 4) *yeşil devlet*; 5) *yerel ya da ademi-merkeziyetçi modeller* (Benson ve Jordan, 2017: 7).

Bu çalışma, çevresel yönetişime yönelik yeni bir tartışma alanı açmak ve çevresel yönetim literatürü içerisinde '*Çevre Güvenlik Yönetişimi*' adı altında yeni bir yönetim modelini tartışmaya sunmaktır. Bunu yapmaktaki amaç, çevresel yönetişimin modellerinin odak noktalarının çatalı olması ve ortak bir yönetim modeli geliştirememesinin çevresel sorunların çözümünde etkinlik derecelerinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Diğer bir deyişle, çevre sorunlarının çözümü üzerine geliştirilen yöntemler ve yaklaşımlar kolektif bir bütünlük gösterememiş, bundan dolayı da yeni ve kapsayıcı bir yönetim modelinin gerekliliğini zaruri hale gelmiştir. Bu çalışmanın temel savı: 1) Çevre sorunların güvenikleştirilmesine olan ihtiyacı bir yapısal mekanizma ile tartışmaya açmak. 2) Çevre sorunlarının çözümlenebilmesi için çevre sorunlarının güvenikleştirilmesi gereklidir ve bu güvenikleştirme ekolojik güvenliği odak noktasına alan yeni bir kuruma ihtiyaç duymaktadır. Bu yaklaşımın çıkış noktası olarak, Kopenhag okulu temsilcilerinden Ole Waever'in (1995) 'Securitization and Desecuritization' adlı çalışmasındaki 'güvenikleştirme' teorisinden yararlanılmıştır. Weaver'in temel varsayımlarından hareketle ilk olarak çevre güvenlik yönetim çalışmalarına yeni bir yönetim modeli sunmaktır. İkinci olarak da ekolojik güvenliği odak noktasına alan küresel

çapta 'Çevre Güvenlik Konseyi'nin gerekliliğini açıklamaktır. Bu çalışmada ilk olarak, çevre güvenlik yönetişimin nasıl olmasıyla ilgili şekillenen beş ana yönetim modelleri üzerinde durulacak. İkinci olarak, çevresel güvenlik ve Ole Waever'in güvenikleştirme teorisi açıklanacak. Üçüncü olarak, güvenikleştirme teorisinden hareketle çevre güvenlik yönetişimin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği üzerinde durulacaktır. Son olarak, ekolojik güvenliği odak noktasına alan küresel çapta 'Çevre Güvenlik Konseyi'nin gerekliliği ve nasıl olması gerektiği tartışılacaktır.

1. Bir Normatif strateji olarak Çevresel Yönetişim Modelleri

Çevre meselelerine karşı normatif çözümler sunan yönetim modellerinin işlevselliği tartışılmakla beraber, çevre sorunlarına karşı tam anlamıyla çözüm yolu üretebildikleri de aynı derecede tartışmaya açıktır. Çevresel sorunların küresel boyutlara ulaşması küresel düzeyde çevre politikaların belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Çevresel yönetişimin çıkış noktası olarak, uluslararası alanda BM Bünyesinde 1972'de Stockholm Konferansı düzenlenmiş ve konferansta ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıklardan hareketle, ülkelerin temel amacının kalkınma odaklı olmasının yanında bu amaca paralel olarak, ülkelerin çevresel sorunlara yönelik atacakları adımların kendi kalkınma amaçlarını engelleyici bir unsur olarak algılanmamasının önemine vurgu yapılarak "sürdürülebilir kalkınma" kavramı içerisinde ekonomi, çevre ve toplum arasında denge oluşturmaya çalışılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ile hedeflenen amaçlara ulaşmak için "yönetişim yaklaşımı" dayanak noktası olarak ortaya atılmıştır (Sipahi, 2010). Diğer bir deyişle çevresel yönetişim, sürdürülebilir kalkınma amacı taşıyan bu amaç doğrultusunda da küresel çevresel sorunlarla mücadelede çok aktörlü ve katılımcı bir yaklaşım benimseyen bir model olarak ortaya çıkmıştır.

1.1. Küresel yönetişim

İlgili çalışmaların organize edilmesinin gerekliliği konusundaki stratejilerden biri olan küresel yönetişim modeli; devletlerin çevresel yönetimdeki başarısızlıklarına karşı bir antidot olarak geliştirilmiştir (Biermann, 2006). 1970'lerin başlarından beri, devletlerin ve çok uluslu

şirketlerin iş birliği ile oluşturulan ve bir dereceye kadar da başarıya ulaşmış bir dizi normlardan ve kurumlardan oluşmuş çevre rejimlerinin gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Örneğin, ozon tabakasının incelenmesi için 1987’ de oluşturulan Montreal Protokolü, çevresel sorunların uluslararasılaşması ve kolektif eylemin bir göstergesidir. Diğer bir taraftan, bazı çevreciler, çok uluslu devlet dışı oluşumların küresel çevresel yönetişime katkılarına şüpheli yaklaşır, onları çevresel konularda çözümden ziyade sorunların nedeninin bir parçası olarak görürler (Cornnelly ve diğ., 2012).

1.2. Piyasa Liberalizmi

Diğer bir yaklaşım olan Piyasa Liberalizm görüşü ise; sınırlı yönetim, az düzenleme ve ekonomik aktörlerin daha fazla etkileşimine vurgu yaparak sürdürülebilir kalkınmanın başarılabilirliğini savunurlar (Benson ve Jordan, 2017). Ancak, piyasa temelli yaklaşımların çevresel adalet, eşitlik ve kaynakların sınırlılığı gibi konuları sık sık göz ardı etmesi, Pazar liberalizmi ve Uluslararası Kapitalizmin sürdürülebilir küresel ekonomik kalkınmadaki duruşunu umut verici olmaktan çıkarıyor. Diğer taraftan, Newell ve Paterson (2010) gibi piyasa Liberalizm’in savunucuları; ‘İklim kapitalizmi’ gibi küresel ısınmayı ele almak için pazar-temelli yaklaşımların reforme edilmesinin gerekliliğine vurgu yaparak, çevresel yönetişimin iş yapmaktan kaçınmak yerine yeni ekonomik büyüme modelleriyle uyum sağlamsının gerekliliğinden bahseder.

1.3. Yeşil Ekonomi

Barbier ve Markandya (2013)’ nın normatif bir argüman olarak yeşil ekonomi kavramı ise, ekonomileri daha sürdürülebilir kılmak için ‘yeşilleştirme’ arayışında olan ve ekonomik araçların kullanımını teşvik eden, doğal sermayeye değer veren ve yeşil istihdam ve yoksulluğu azaltma yoluyla daha sosyal eşitlikçi çözümler geliştirilebileceği iddia edilir. Ayrıca bu yaklaşım, kolektif hedeflere ulaşmak için ekonomik politikaların belirlenmesinde iş dünyası ve topluluklar gibi devlet dışı aktörlerle birlikte çalışan hükümetlere önemli bir rol atfeder.

1.4. Yeşil Devlet

Diğer bir normatif argüman olarak yeşil devlet, farklı aktörleri içeren daha çevre dostu kalkınma biçimlerini teşvik etmek için devletin kendisinin reforme edilmesi gerekliliğini savunur. Cornnelly ve diğ., (2012)' ne göre bu paradoksal bir durum yaratır, çünkü devlet-merkezli hükümetler eş zamanlı olarak bir taraftan çevresel problemleri yatırtırken (ekonomik büyüme yoluyla), diğer taraftan bu problemleri çözme (çevresel politikalarla) arayışında olur. Hükümetler bu bağlamda önemlidir, çünkü devlet dışı aktörlere de bazı yetkiler vermelerine rağmen kendi toprakları dahilindeki çevresel meselelerde hareket etme egemenliklerini tek başlarına ellerinde bulundurur. Bu bağlamda Robyn Eckersley'in dediği gibi daha yeşil devlet ideali, kapsayıcı 'ekolojik demokrasi' vurgusu yaparak, bunu çevre politikaları oluşturma sürecine daha fazla halk katılımı ve ayrıca sosyal ve çevresel normların entegrasyonu ile mümkün olabileceğini söylemiştir (Eckersley, 2004).

1.5. Yerel ya da Ademi- Merkeziyetçi model

Son olarak, yerel ya da ademi-merkeziyetçi modele göre, çevresel yönetişimin yerelleştirilmesini savunan ve merkezi yönetimlerin gücünü yerel yönetimlere devretmesinin gerekliliğine vurgu yapar. Bu modele göre, işbirliğe dayalı çevresel yönetişim, aktörler için yeni sorumluluklar, alternatif demokratik katılım biçimleri ve kaynakları yönetmek için yenilikçi mekanizmalar oluşturarak hükümet-toplum etkileşimlerini yeniden inşa etmeye yardımcı olabilir.

2. Çevresel Güvenlik ve Güvenikleştirme Teorisi

2.1. Çevresel Güvenlik

İnsanoğlunun çevreye verdiği zararların gün yüzüne çıkmaya başlamasıyla çevre-güvenlik arasındaki ilişkide belirginleşmeye başlamış ve ilk olarak 1960 ve 1970'li yıllar da çevre sorunları üzerine yazılar belirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, öncü sayılan eserlerden bahsetmek gerekirse, Rachel Carson'un 1962 yılında kaleme aldığı "Sessiz Bahar" (Silent Spring) adlı eseri çevre-güvenlik bağlamında ses getiren ilk eser olarak yazın dünyasında yerini almıştır. Eserde Carson, böcek ilacı kullanımının çevreye verdiği yıkımı belirgin bir

şekilde ortaya koymuştur. Çevre ve güvenlik arasındaki ilişkinin kurulmasında önemli eserlerden bir diğeri ise 1971’de Richard Falk’un “Tehlikedeki Gezegen” adlı yapıtı olmuştur. Falk, kaynak kıtlığı ve çatışma arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş ve ayrıca iklim değişikliği ve güvenlik ilişkisi açısından sonraki çalışmaların esin kaynağı olmuştur (Vural, 2018). Diğer bir önemli eser ise Modella Meadows vd. (1972) Roma Kulübü bünyesinde ortaya koydukları “Büyümenin Sınırları” adlı raporu olmuştur. Raporda kısaca, insanoğlu (sanayileşme, kirlilik, kaynak tüketimi, nüfus gibi konularda) bu şekilde devam ederse dünyanın büyüme sınırlarına içinde bulunduğumuz yüzyılda ulaşılacağını bildirmişlerdir (Meadows, 2007). Nihayetinde, çevresel sorunlar uluslararası gündem içerisinde (ilk olarak 1972 yılında BM bünyesinde düzenlenen ve Stockholm konferansı) tartışılmaya başlanmıştır.

Soğuk savaş sonrası eleştirel güvenlik çalışmalarının ortaya çıkması, uluslararası çevre güvenliği üzerine akademik yazının konu, içerik, kapsam, analiz düzeyi bakımından çeşitlenmesini sağlamış. Bunun belki de en temel nedenlerinden biri akademinin çevre, insanoğlu ve teknolojik gelişmeler arasında karmaşık bir ilişkinin olduğunu anlamaya başlaması ve bu ilişkiyi açıklama çabasına girilmiş olmasıdır. Diğeri ise birinci nedenle bağlantılı olarak, nükleer silahlanmaların yarattığı endişeler, nükleer tesislerde meydana gelen kazalar (Bhopal ve Çernobil), dünyamızın ciğerleri olarak anılan ormanların yok edilmesi, küresel ısınma, temiz içme suyunda azalma vb., gibi küresel çaptaki çevre sorunlarının gün yüzüne çıkmaya başlaması ile güvenlik anlayışı da değişmeye başlamış, küresel çevresel tehditlerin ciddiyetiyle ilgili “çevresel farkındalık” (Brown, 1989) yaratan bir dizi etkili konferans yapılması ve uluslararası raporların yayınlanmasıdır.

Çevresel sorunların güvenlik meselesi içerisinde tanımlanmasının uzun bir tarihi vardır. Bu tartışma özellikle Soğuk Savaşın sona ermesi ile ve güvenlik paradigması yönlendirdiği sonuçlar neticesinde yoğunlaşmaya başlamıştır (Buzan, 1991; Myers, 1993). Önerilen güvenlik kavramları çevresel meseleleri, geleneksel güvenlik algısı içerisinde ek bir tehdit olarak görmekten çevresel meseleleri iş birliğe dayanan küresel güvenlik modellerinin merkezine yerleştirmeye kadar kapsamaktadır (Dabelko and Dabelko, 1995). Çevre üzerine

yazılan literatür güvenliği tekrar tanımlayıp değiştirmiştir. Diğer bir önemli konu ise, çevre konularının güvenlik konusu olarak ele alınmasındaki çelişkidir. Bu noktada çevre konularının geleneksel güvenlik problemleriyle ve özellikle şiddet içeren konuları kapsadığı için mi güvenlik problemi olarak ele alınmalı, yoksa çevre sorunlarının insan yaşamına ve geleceğine zarar verebileceği için mi bunları güvenlik sorunu olarak ele almalıyız? (Smith, 2020).

Çevresel Güvenlik Çalışmaları literatürü odaklandıkları konular bakımından üç kategoride sınıflandırılabilir. Birinci kategori, geleneksel güvenlik çalışmalarının etkisi ile, devleti merkezine alan çalışmalar. Bu çalışmalar Çevresel meselelerin (kaynak kıtlığı, iklim değişikliği vb.,) çevresel çatışmalara yol açacağı yaklaşımıyla devletin güvenliğini referans nesnesi olarak görmüştür. İkinci kategori ise, soğuk savaşın son bulmasından sonra gelişen eleştirel güvenlik çalışmaları ile, referans nesnesini devlet merkezli olmaktan kurtarıp insanı merkezine alan çalışmalardır. Bu bağlamda, insanı merkezine alan güvenlik çalışmaları göç ve demografik değişimler, yoksulluk, salgın hastalıklar vb., geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine odaklanmış ayrıca toplumsal adaletsizlik ve çevre tahribatı gibi konular ile güvenlik kavramı genişletilmeye ve derinleştirilmeye çalışılmıştır. Bu gruptaki çoğu çalışmalar, insani faaliyetlerin çevreye ne derecede zarar verdiği ve bu zararlardan insanın ne derece etkilendiği üzerine yoğunlaşmıştır (Erçandırılı, 2019: 292). Üçüncü kategori ise ekolojik güvenlik yaklaşımının gelişmesi oluşturur. Referans nesnesi olarak ekolojiyi temel alan bu yaklaşıma göre, insanın doğayı kontrol etmeye çalışmasından ziyade doğa ile uyumlu yaşamayı öğrenmesinin gerekliliği üzerinde durur (Detraz, 2009: 351).

Simon Dalby'in (2002) 'Çevresel Güvenlik' adlı kitabında günümüz güvenlik analizleri açısından çevrenin önemine önemli katkı sağlamasının yanında, literatürdeki tartışmaların gelişmesine katkı sağlamıştır. Dalby, çevrenin kavramsallaştırması bir araç olarak kullanarak insanların çevreleriyle olan ilişkileri üzerine bazı modern yaklaşımları sorgulamıştır. Dalby'e göre, uluslararası ilişkiler görüşünün sınırlamaları, çevresel güvenlik ve küresel çevresel politikalar konularının ifade edilmesinde kritik derecede öneme sahiptir. Diğer bir deyişle, dünya siyasetinin devlet-merkezli bakışı çoğunlukla siyasi birimlerin ilişkilerine ve bunlar

arasındaki çatışma modellerine odaklanmış ve sonuç olarak insanoğlu ve çevre arasındaki ilişkilerin çoğunu göz ardı etmiştir. Bu noktada Dalby (2002), göz ardı edilen şey aslında, günümüzde üretim ve tüketim araçlarının çevre üzerindeki yıkıcı sonuçlarının anlaşılabilmesi olduğunu belirtir.

Richard Ullman (1983), askeri tehditlerin dışındaki tehditlerin ulusal güvenlik tehdidi olarak sayılmasının entelektüel olarak zorluğunu vurgulayıp, yine de güvenlik tanımının askeri güvenlik dışındaki tehditleri içermesi gerektiğini ileri sürmüştür. Doğal kaynaklar üzerindeki çekişmelerin, Fosil yakıt kaynaklarının azalması, nüfusun hızla artması ve uluslararası göçlerin şiddetli çatışmalara yol açacağını ileri sürmüştür. Çoğu akademisyen geçmişteki ekonomik petrol krizinden hareketle kaynakların kıtlığının gelecekte büyük uluslararası çatışmalara yol açacağını iddia etmiş ve bu bağlamda kaynak kıtlığı fikrine dayanarak çatışma teorileri üretilmiştir (Gurr, 1985; Gleick, 1993). Buna ek olarak Lipschutz ve Holdren (1990), petrol ve madenler gibi yenilenemeyen kaynakların devletler arasında çatışmalara neden olacağını ileri sürmüştür. Ayrıca onlara göre, temiz içme suyu ve temiz havadaki aksamalar ve bozulmaların da aynı zamanda benzer sonuçlar doğurması olasılığının bahsetmişlerdir.

Mathews (1989) açık bir şekilde güvenliği daha geniş bir kapsamda tanımlamış ve çevresel değişkenlere dikkat çekmiştir. Ona göre, genel olarak çevresel bozulmalar ekonomik potansiyeli ve insan refahını azaltır, bu da siyasi gerilimleri ve çatışmayı körüklemeye yardımcı olur. Mathews, çevresel güvenlik sorunları olarak, stratosferdeki ozon tabakasının incilmesi, sera gazının neden olduğu küresel ısınma ve ormansızlaşma gibi küresel meselelere odaklarken, aynı zamanda kaynak kıtlığı ve bölgesel bozulmanın önemine de vurgu yapmıştır.

Diğer bir çevresel güvenlik yazarı Homer-Dixon (1999) ise, siyasi ekonomi ile çevresel güvenlik arasındaki bağı açıklamaya çalışmış. Diğer bir deyişle; Çevre, şiddet ve kıtlık arasında ilişkinin varlığını açıklamıştır. Ona göre, Afrika çatışmalarının politik ekonomisi ile Kuzeyin yaşam tarzı ve seçimleri arasında bağlantılar olduğunu ve doğal değerli kaynakların (elmas,

koltan vb.) aç gözlü bir küresel ticarete yol açtığını ve bu durumunda Angola, Kongo ve Sierra Leone’de çatışmaların sebebi olduğunu ve sonuçta ona göre bu durum yıkıcı bir çevresel sorunlara neden olmuştur. Çevresel yıkım ve kıtlık arasındaki ilişkiye değinen diğer bir yazar ise Michael Klare dır. 2002 tarihli “Kaynak Savaşları” adlı Kitabında ABD’nin Irak’a müdahalesindeki asıl nedenin petrol ve su gibi kıt kaynaklara ulaşma istediği yattığının altını çizmiştir. Aynı şekilde, Robert Kaplan (1994) nüfus ve tüketimdeki artışının yol açacağı kaynak kıtlığının egemen devletlerin çöküşünü getireceğini ileri sürmüştür.

Diğer taraftan Vincent Ferraro (2003); küresel yoksulluk ile çevresel tehdit arasında kolerasyonun varlığından bahsetmiş. Hem zengin hem yoksul devletler buna katkı sağladıklarını ve varlıklı devletlerin daha çok küresel ekosistemin savunucuları olduğu, diğer taraftan yoksul devletlerin ise çevresel bozulmaya ekonomik seçimlerden dolayı daha fazla neden olduklarını vurgulamıştır. Fakir ve yoksul devletler arasındaki ana ayrımı ise; bazı varlıklı devletlerin çevresel problemin dile getirilmesinde isteksiz olduğunu; diğer taraftan fakir devletlerin ise hem kapasite eksikliğinden hem de çevresel meseleler üzerine isteksiz olduklarını belirtmiştir.

Sonuç olarak, ekosistemdeki tüm canlılar için dünya, bir çevre konumunda ise, ekolojik sistemin (insan eliyle veya başka yollarla) tahrip edilmesi sonucunda, insanoğlunun ve ekosistemdeki tüm canlıların varlıklarını sürdürmesine tehdit oluşturacak her türlü sorun çevresel güvenlik kapsamına dahil edilmesi gerekir. Buradan hareketle, çevresel güvenliğin kapsamının sadece insanoğlunu ilgilendiren mesellerin çözümünden ziyade, ekosistemin bir bütün olarak korunmasını ontolojik açıdan amaç edinmesi ve bu doğrultuda derinleştirilmesi önemlidir. Bir sonraki kısımda, Kopenhag okulunun güvenikleştirme teorisi üzerinde durulacaktır. Bunu yapmaktaki amaç küresel çevresel meselelerin çözümü için teorik olarak nasıl bir yol izlenilmesi göstermesinin yanında, makalenin savında da belirtildiği gibi çevresel güvenlik konseyinin kurulması gerekliliği konusunda da aydınlatıcı fikirler sunmaktadır.

2.2. Güvenikleştirme Teorisi

1995 yılında Ole Waever, “Securitization and Desecuritization” kitabında, kavram olarak Güvenlikleştirme teorisini ortaya atmış, daha sonra 1998 yılında yayınlanan *Security: A New Framework for Analysis* adlı kitapta, güvenlikleştirme kavramı İnşacı bir yaklaşımla teorik bir temele oturtulmuştur. Ole Weaver, ‘güvenlikleştirme’ kavramından önce, ‘güvenlik’ kavramını, birtakım tedbirleri gerektiren bir tehdidin varlığı olarak tanımlar. Güvensizlik halini ise, bir güvenlik tehdidinin varlığı durumunda ona karşı yeterli önleyici tedbirlerin yokluğu durumu olarak tanımlar (Waever, 1995: 7). Diğer bir deyişle, Weaver’a göre güvenlik, bir anlamda devletin seferber edilmesi yoluyla tehdit unsuru üzerinde kontrolün sağlanması olarak tanımlanabilir (Buzan vd., 1998: 4). Weaver’ın Güvenlikleştirme kavramı ise, güvenlik bir söz-edimdir (speech act) ve herhangi bir nesne söz-edimler sayesinde bir güvenlik tehdidi olarak inşa edilir ve meşrulaştırılır (Waever, 1995: 7). Diğer bir deyişle, iktidarlar için olağanüstü tedbirler gerektiren ya da gerektirecek olan herhangi bir nesneyi (bu terör, ulusal çıkar ya da ekonomik çıkar, vb.) güvenlik tehdidine dönüştürerek (söz-edim yoluyla), daha sonra uygulanacak tüm adımlar için meşruiyet elde etme yoludur. Bu bağlamda, güvenlik ile amaç aslında tehdidin güvenlik-dışlaştırılması olmalıdır (Buzan vd., 1988; 4). Diğer bir deyişle, güvenlik-dışlaştırma, tehdidin ‘aciliyet’ derecesinden çıkarılması ve siyasi spektrumda sıradan bir duruma indirgenmesidir (Baysal ve Lüleci, 2015: 6). Güvenlikleştirme’yi, Ole Weaver (1995) şu şekilde açıklar;

Sonuç olarak güvenlik nedir? Dil teorisinin yardımı ile güvenliği söz-edim olarak kabul edebiliriz. Bu kullanımda, güvenlik çıkardan bağımsız daha gerçek bir şey değildir. Söyleyişin kendisi eylemdir. Söylemenin kendisiyle bir şey yapılmış olur (iddiaya girmek, söz vermek, bir gemiye isim vermek gibi). Bir devlet temsilcisi, güvenlik kavramını telaffuz ederek belli bir gelişmeyi özel bir alana sokar ve bu gelişmeyi engellemek için gerekli tüm araçları kullanma hakkını talep eder. (Waever, 1995: 55; Baysal ve Lüleci, 2015: 15’ den alıntı)

En basit ifadeyle Güvenlikleştirme, normal siyasi gündemdeki bir tartışma konusunun bir tehdit alanı içerisine sokulması, diğer bir deyişle güvenlik gündemine alma eylemidir. Waever’a göre, belirli bir güvenlik probleminin oluşumu adına (devlet ya da devlet elitleri

tarafından tanımlanan bir sorun hakkında), Devlet özel haklar iddia edebilir. İktidar sahipleri bir konunun kontrolünü sağlamak için her zaman güvenikleştirme enstrümanı kullanır (Waever, 1995; 6). Bu yüzden, bu gibi düzeni yönetenler, güvenikleştirmeyi kendine hizmet eden belirli bir amaç için kullanabilir. Bundan dolayı, ona göre, 'güvenlik' bir söz-edim (speech act) dir. Yani, güvenlik gerçek bir şeye ilgi atfeden bir kullanımdan ziyade sözcenin kendisi bir edimdir. Diğer bir deyişle, Bir devlet temsilcisi, 'güvenlik' diyerek belirli bir durumu, bir alana taşır ve böylece onu engellemek için gerekli olan her türlü aracı kullanma konusunda özel bir hak talep eder (Waever, 1995; 7).

Buzan vd. (1998) güvenikleştirme spektrumunda üç aşamanın varlığından söz eder. 1) Politikleştirilememiş: Devlet konu ile mücadele edememiş ve konu toplumsal müzakereye dahil olamamıştır. 2) Politikleştirilmiş: Standart siyasi sistem içerisinde konu yönetilmiş ve konu, kaynak ayırma gerektiren bir hal almış ve hükümet kararı gerektiren toplumun bir parçasıdır haline getirilmiştir. 3) Güvenikleştirilmiş: konu, güvenlik problemi çerçevesine yerleştirilmiştir ve aktörler (hükümet vb.) politikleşen konuyu artık tehdit olarak açık bir şekilde ifade edildiği, ayrıca acil ve olağanüstü tedbirleri meşru kılan bir hala sokulmuştur (Buzan vd, 1998: 23).

Başarılı bir güvenikleştirmenin üç ana boyutu vardır: var olan tehdit(ler), acil tedbir gerektirirlik, mevcut kuralların işlevinin ortadan kalkması ve olağanüstülüğün devreye sokulmasıdır. Ayrıca, bir konuyu söz-edim yoluyla ifade etmek onu güvenikleştirme haline getirmez, sadece güvenikleştirmenin ilk hamlesidir. Başarılı bir güvenikleştirme, hedef kitlenin konuyu bir güvenlik sorunu olarak kabul etmesi ile mümkün olur (Buzan vd., 1988: 25).

Güvenikleştirme eylemi ile, güvenikleştirici aktör konuyu bir güvenlik tehdidi olarak kavramsallaştırır ve bu tehdide yönelik olağanüstü tedbirler kullanmayı talep eder, böylelikle tehdide karşı uygulayacağı yolları meşrulaştırır. Güvenikleştirmenin analizinde önemli olan bir konunun gerçekte güvenlik sorunu olup olmadığının analiz edilmesi değildir ve bununla

ilgilenilmez. Asıl önemli olan, bir konunun güvenlik meselesi olarak kurgulanması ve inşa edilme sürecinin analizidir. Bu bağlamda, Buzan vd., (1988, güvenlikleştirme çalışmaları söylem ve politik gruplar üzerine odaklanmalıdır der. Ayrıca, güvenlikleştirme çalışmaları kimin güvenlikleştirici aktör, nelerin güvenlik konusu olduğu, kimin için güvenlik, neden güvenlik gibi sorulara cevap aramaya çalışır.

Kopenhag okuluna göre güvenlikleştirme sürecinde üç temel unsur bulunur. Bunlardan ilki, referans nesnesi (referent object) diye adlandırılır. Referans nesnesi güvenlik tehdidinden etkilenen olarak tanımlanır. İkincisi ise, güvenlikleştirici aktördür ve bunlar genellikle siyasi liderler, bürokratlar, lobi ve baskı gruplarıdır. Güvenlikleştirici aktörler elindeki araçları kullanarak, güvenlik söz-edimi yoluyla ve belirli bir konuyu güvenlik tehdidi olarak inşa ederler. Üçüncü temel unsur ise, işlevsel aktörlerdir, bunlar güvenlikleştirme konusuna göre farklılık gösterebilir. Buzan vd., İşlevsel aktörü, referans nesnesi veya güvenlikleştirici aktör yokluğunda bile güvenlik alanındaki kararları önemli derecede etkileyebilme kapasitesine sahip aktörler olarak tanımlar. (Buzan vd., 1988: 36-40). İşlevsel aktörlere en iyi örnek medya olabilir.

Sonuç olarak, güvenlikleştirme, herhangi bir sorun iktidar sahipleri tarafından, söz-edim (speech act) yolu ile inşa edilerek güvenlik tehditti seviyesine çıkarılır ve o tehditti engellemeye yönelik başvurulacak olağanüstü eylemler meşrulaştırılmış olur. Bu bölümde, çevre güvenlik yönetim rejiminin çıkış noktası olan Kopenhag Okulunun güvenlikleştirme teorisi üzerinde durulduktan sonra, bir sonraki bölümde 'çevre güvenlik yönetiminin' modelinin gerekliliği açıklanacaktır.

3. Çevre Güvenlik Rejimi

Çevresel güvenlik yazınında ortak noktalardan biri, mevcut uluslararası aktörlerin ve ayrıca uluslararası hukukun yeterli düzeyde çevresel güvenliği tam anlamıyla sağlayamadıklarıdır. Bunun başlıca nedeni uluslararası hukukun ekosistem yöneliminde başarısız olmasıdır (Brunnee and Toppe, 1997). Bu durum, uluslararası hukuka tabi olan çoğu devletlerin küresel

çevresel meselelerde gönülsüz olmasının başlıda nedenlerinden birini oluşturduğu açıktır. Halı hazırda küresel çevresel sorunlar politikleştirilmiş ve uluslararası gündem içerisine yerleştirilmiştir. Ancak sorunların çözümüne yönelik hızlı ve etkili çözümler üretmekte başarısızdır. Bu da bizi küresel çevresel meselelerin hızlı ve etkili bir biçimde çözülebilmesi için normatif bir çevresel güvenlik rejiminin gerekliliğini göstermektedir. Çevresel güvenlik rejiminin nasıl inşa edilmesine geçmeden önce, çevresel güvenlik rejiminin kapsamının ve içeriğinin nasıl olmasının gerekliliği üzerinde durmamızda fayda var.

İkinci bölümde bahsettiğimiz gibi, çevresel güvenlik literatüründe, çevresel sorunlara karşı normatif çözümler sunan yönetim modellerinin küresel çevresel meselelere karşı bir dereceye kadar başarılı olmuş, ancak tam anlamıyla bir çözüm ürettiğinden söz etmek mümkün değildir. Bunun temel nedeni çevresel meselelere karşı sundukları yaklaşım ve yöntemlerin kapsayıcı olmayışı, sorunlara tüm yönleri ile çözüm sunmaktan ziyade sürdürülebilirliği amaç edinmeleri ve son olarak ortak küresel sorunlara karşı geliştirdikleri yöntem ve çözümlerin farklılık göstermesidir. Bu noktadan hareketle, savunduğum temel şey, çevresel güvenliğin başarıya erişebilmesi için, daha kapsayıcı ve derinleşmiş bir çevresel güvenlik yaklaşımının geliştirilmesinin gerekliliğidir. Küresel çevresel meselelerin üstesinden gelenebilmesi için, tüm çevresel bozulmalara yol açan konuların ekosistemin güvenliği çerçevesine dahil edilmesinin gerekliliği ve bu yolla güvenlik kavramının daha geniş bir perspektifle değerlendirilmesini mümkün kılacak ve çevresel bozulmaların çözümü veya önüne geçmek için bütüncül adımların atılmasına zemin hazırlanmış olacaktır. Diğer bir deyişle, referans nesnesi olarak çevresel güvenliğin merkezine insan güvenliğinden ziyade ekosistemin kendisinin konulması önemlidir. Böylelikle, “her[şey] için güvenlik” (Dalby, 2013) sağlanabilir.

Bana göre, genişletilmiş ve derinleştirilmiş çevresel güvenlik anlayışının kurumsallaşmasının varlığı, çevresel güvenlik rejim inşasında ve bu oluşturulan rejim içerisinde uygun normatif değerlendirmeler yapmamıza yardımcı olması muhtemeldir. Bunu belirtmek önemlidir ki, insanı boyutunun yanı sıra genişletilmiş çevresel güvenlik rejiminin inşası başlı başına iki

nedenden dolayı önemlidir. Birincisi, bu gibi vurgular rejimlere sorunların sebebinin belirlemede etkili bir şekilde izin verebilir. Uzun vadede, sadece çevresel sorunlarının engellenmesine yönelik vurgu, tek başına güvenliği garanti edemez. Bu yüzden çevresel sorunların hepsi ekosistemin güvenliği içerisine yerleştirilerek kavramsallaştırılıp bir bütün olarak değerlendirilmeli ve yeniden inşa edilmelidir. Genişletilmiş ve derinleştirilmiş çevresel güvenlik anlayışının kurumsallaşmasının ikinci önemi ise, özel olarak ekosistemin kedisinin korunmasına olan ihtiyaca vurgu yapmasıdır.

Savıma göre, çevresel güvenlik ancak, ekosistem odaklı güvenliği temel referans nesnesi alan ve daha sonra çevre sorunları Weaver'ın yöntemiyle güvenlikleştirilen, uluslararası çevresel güvenlik rejimi adı altında uluslararası normlar ve prosedürler ile kurumsallaştırılmış bir güvenlik anlayışıyla sağlanabilir. Çevresel güvenlikte referans noktasının ekosistem odaklı olması, sorunların kapsayıcı ve bütününe yönelik çözümler üretmemize olanak sağlar. Diğer bir deyişle, her seferinde bir bütünün bozulan parçalarındaki sorunu giderip sürdürülebilirliği sağlamaktan ziyade, bütünün korunmasına yönelik önlemlerin alınması ve bütünün korunması ile sorunlar çözülebilir. Örneğin, çevresel mesellerde insanoğlunun varoluşunu tehdit eden sorunların çözümünden ziyade bir bütün olarak ekosistemi tehdit eden sorunlara odaklanıldığında doğal olarak insanlığı tehdit eden sorunlarda çözüme kavuşturulmuş olacaktır. Sonuç olarak, çevre ile ilgili bozulmaların olumsuz sonuçları çok boyutludur ve sadece insanın güvenliğine tehdit olarak algılanmamalıdır. Daha kapsayıcı ve çözüme yönelik güvenlik anlayışı geliştirilebilmesi için, ekosistemin güvenlikleştirilmesi önemlidir

1970'lerde Ozon tabakasındaki incelme bilim adamlarınca dile getirilmeye başlanmış ancak politikacılar buna çok ilgi göstermemiş. Daha sonra Eylül ve Ekim 1984 tarihinde, Antarktika Araştırma Grubu'nun yayınladığı raporda, Antarktika'yı çevreleyen stratosferik ozon tabakasının %40 oranında bir incelmenin olduğunu açıklaması ve NASA'nın da yayınladığı raporlarla bu verilerin doğrulanması ile ozon tabakasındaki incelmeyi tartışmak için uluslararası bir toplantı organize edilmiştir. 16 Eylül 1987' de Kanada'nın Montreal kentinde 150'den fazla ülkenin temsilcileri bir araya gelerek ozon tabakasında incelmeye neden olan

maddelerin kullanımı ve üretimi konusunda bir dizi tedbir ve önemler alınmış ve bu Montreal protokolü imzalanmıştır (Tuna, 2000). Diğer bir önemli nokta, 1980’lerde Birleşmiş Milletler (BM) çevre programının da üzerinde durduğu Asit yağmuru ve Küresel Isınma sorunlarıdır. Bu sorunların en temel nedenlerinin başında ise fosil yakıtların (endüstri, enerji üretimi ve otomobiller de kullanılan) kullanımına bağlı olarak ortaya çıkar ve ekosisteme büyük zararlar verir. Bu gibi çevresel sorunların önüne geçebilmek için günümüze kadar bir dizi Küresel İklim değişikliği konferansı düzenlenmiş ve sera etkisi yaratan gazların üretiminin azaltılması konusunda ülkeler bir dizi adımlar atmışlardır fakat tam olarak çözüme kavuşturulamamıştır. Çevresel meselelerde bu ve bunun gibi örnekler, çevre problemlerinin küreselleştiğinin göstergesi olmakla birlikte, Buzan ve diğ. (1998) güvenlik spektrumu bağlamında, çevre sorunların politikleşmeye başladığının açık göstergesidir. İkinci bölümde bahsedildiği gibi, Buzan ve diğ., göre, bir şeyin politikleştirilmesi, artık onun toplumun bir parçasına dönüştürür ve standart siyasi gündem içerisinde konu kendisine tartışma alanı bulur. Buda hükümetlerin politikleşen şeye karşı bir dizi kararlar almasının önünü açar. Diğer bir deyişle, güvenikleştirmenin ilk adımı diyebileceğimiz çevre sorunlarının politikleştirmesini oluşturur, soruna karşı hem siyasi hem de toplumsal bir taban oluşturulmuş olur ve doğal olarak çevre sorunu ülke gündemine girmiş olur. Çevresel politikalar üzerine tartışmalar mevcut çevre sorunları üzerine güvenikleştirmeyi destekleyici etkiler yaratır (Diez ve vd., 2016:25) Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, aslında 1970’lerde sesli olarak dile getirilmeye başlayan çevre sorunları günümüze kadar iyi bir şekil de politikleştirilmiştir, ancak sorunların çözümüne yönelik atılan adımlara ve önlemlere baktığımızda, sorunların güvenikleştirilemediği ortadadır.

Matt McDonald (2017), ekolojik güvenliğin ontolojisi açısından “bir çevre sorunu güvenlik tehdidi oluşturur mu? oluştursa bu ne zaman olur?” gibi sorulardan yola çıkmayı iki nedenden (ilki ona göre, analistin güvenliği soyut düzeyde kavramsallaştırıp tehditleri buna göre analiz edebileceği şeklindeki temelsiz varsayımı. İkincisi, ona göre ekolojik meseleyi güvenikleştirmek sorunu çözmemektedir) (Dedeoğlu, 2019) dolayı sorunlu olarak belirtse de

çevre sorununun güvenlik tehdidi olarak inşa edilmesi çözümü için gerekli adımların atılmasının en önemli aşamasıdır.

Küresel çevre sorunlarının güvenikleştirilmesinde, bilim adamları, uluslararası çevreci örgütler ve STK'lar, medya ve siyasetçiler, gibi aktörler temel aktörler olarak sınıflandırabiliriz. Bu aktörlerinde dahil olduğu dört aşamalı bir güvenikleştirme sürecinden söz edebiliriz. Birinci aşama, belirli bir çevre sorunun tanımlanma aşamasıdır, bu aşamada bilim adamları bilimsel bulgular yardımı ile mevcut çevre sorununu nesnel olarak tanımlar (Dunlap ve Catton, 1994). Sorunun tanımlanmasından sonra, ikinci aşama ise, nesnel olarak tanımlanan çevre sorununa yönelik toplumsal bilincin oluşturulma aşamasıdır ve bu aşamada çevre sorununun aynı zamanda politikleştirildiği aşamadır ve mevcut çevre sorununa karşı bazı önlemler alınmaya çalışılır. Bu bilinci oluşturmada STK'lar, Uluslararası Çevre Örgütleri, Akademik ve Siyasi Çevre, Medya önemli rol oynar. Bu ilk iki aşama halı hazırda zaten mevcut çevre sorunları için izlenen yol olarak varlığını sürdürmektedir ve bugüne kadar çevre sorunlarına karşı tam anlamıyla bir çözüm üretememiştir. Bu ilk iki aşamadan sonra benim savduğum şey aynı zamanda üçüncü aşamayı oluşturan, politikleşen çevre sorununun güvenikleştirilmesinin zorunluluğudur. Bu aşama ilk olarak devletler düzeyinde başlar ve her devletin politika yapıcıları politikleşen sorunu güvenlik problemi çerçevesine yerleştirdiklerinde, Buzan ve diğ., (1998) güvenikleştirme teorisinden hareketle, politikleşen çevre sorunu artık güvenlik tehdidi halini alır ve önlenmesi için olağanüstü tedbirleri meşru hale getirmiş olur. Ancak bu noktadan, bağımsız tüm dünya devletlerinin mevcut küresel çevre sorununa karşı aynı hassasiyeti gösterip göstermemesi paradoksuna karşı dördüncü aşama olan, belirli kural ve normlar ile oluşturulmuş uluslararası çevre güvenlik örgütünün gerekliliği devreye girmektedir. Küresel siyasette güçlü konumdaki aktör devletlerin öncülüğünde kurulmuş uluslararası çevre güvenlik örgütünce çevre sorununa yönelik atılacak adımlarda isteksiz davranacak diğer devletleri de bağlayıcı bir gücünün olacağı açıktır. Dünya Ticaret Örgütü ya da Avrupa Güvenlik Konseyi kendi ilgi alanlarında uluslararası anlamda bağlayıcılığa sahiptir. Bunu da belirtmek önemlidir ki, oluşturulabilecek uluslararası çevre güvenlik örgütünün hangi kural ve normlar çerçevesinde şekillendirildiği ve güvenliğin

referans nesnesi olarak insan yerine ekolojik güvenlik bağlamında referans nesnesi olarak biyosferi alması önemlidir, yoksa mevcut küresel çevre sorunların çözümüne karşı alınacak önlemler, halı hazırda bugüne kadar alınmış önemlerin ötesine geçemez.

Çevresel güvenliğin gelişim aşamasına baktığımızda, ilk aşama olarak devleti referans nesnesine alan yaklaşımlar ortaya çıkmış, daha sonra bunu bireyi merkezine alan çevresel güvenlik yaklaşımları takip etmiş ve son aşamada ekolojik güvenlik altında biyosferi merkezine alan bir anlayış gelişme göstermeye başlamıştır. Bazı yazarlar, Ekolojik güvenlik anlayışıyla ortaya çıkan bu yeni çevresel güvenlik anlayışı geleneksel ve eleştirel güvenlik anlayışlarına bir meydan okuma olarak nitelendirmektedir. Bu yaklaşım Uluslararası ilişkilerde savunduğu ilkelerin ne denli önemli olduğu açık olmasına rağmen pek fazla yer bulamamıştır. Ancak, disiplindeki inşacı yaklaşım, güvenliğin biyosfer güvenliği temelinde anlaşılabilmesini olanaklı hale getirmiştir (Kaya, 2019). Diğer bir deyişle, geleneksel güvenlik yaklaşımları ekolojik güvenliğin gelişebilmesine yönelik fikirler sunmada, inşacı yaklaşım çevresel krizlere ve etkilerine ilişkin bilimsel kanıtlar sunan doğa bilimleri ve Politik Ekoloji içerisindeki öncü ekolojistlerin beslendiği moral değerlerden hareketle, ekolojik güvenlik kavramını hem bilimsel hem de moral değerlerle inşa etmektedirler.

İnsanoğlunun doğa üzerindeki tahakkümü Sanayi Devrimi ile beraber hızla artış göstermiş ve aynı zamanda doğanın kendisi insanoğlu için “kaynak” olarak değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda da doğada meydana gelen ve ekosistemin doğal döngüsünü etkileyen, bununla beraber canlı yaşamınızda tehdit eden bir dizi çevre sorunları (iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması, kuraklık, ormansızlaşma, su, hava ve toprak kirliliği gibi) gün yüzüne çıkmıştır. Ekolojik güvenlik yaklaşımıyla referans nesnesini biyosfer olarak alan güvenlik anlayışı çevresel güvenliğin gelişimindeki son aşaması olarak nitelendirilmektedir. Ekolojik güvenliğe ilişkin tartışmalar tam anlamıyla olgunluk kazanmamakla beraber çevresel değişime ve etkilerine ilişkin bilimsel kanıtlar ileri süren doğa bilimlerinden ve aynı zamanda Politik Ekoloji içinde radikal ekolojistlerin dayanak noktası olarak aldığı moral değerlerden beslenmektedir (Kaya, 2019). Diğer bir deyişle, ekolojik güvenlik hem bilimsel hem de moral

değerlerden beslenerek gelişmektedir. Yasemin Kaya'ya (2019) göre ekolojik güvenliğin nihai amacı;

Biyosferin işlevsel bütünlüğünün korunmasıdır. Biyosfer, yeryüzünün yaşamı destekleyen tabakasıdır. Biyosfer kendi kendini düzenleyebilen kapalı bir sistemdir ve tüm ekosistemlerin toplamından oluşur. Ekosistem ise belirli bir alandaki canlılar ile bunların cansız çevrelerinin oluşturduğu bir bütün olarak tanımlanmaktadır. Ekosistemi oluşturan canlı unsurlar arasında ve canlılar ile bunların cansız çevreleri arasındaki karmaşık sürekli ve karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Ekolojik güvenlik, hassas ve dinamik bir dengeye sahip olan ekosistemlerin dengesinin korunmasını gerektirir (79)

Ekolojik güvenlik yaklaşımını çevre güvenlik yaklaşımından ayıran en temel özelliği referans noktasına 'çevreyi değil, ekosistemi koymasısıdır. Çevre kavramı, kavramsal olarak insan ve doğa arasındaki ayrıma dayanmaktadır ve dahası bu kavram ile insanoğlu kendisinin dışında bir doğal dünyanın varlığını da kabul etmekte ve kendisini doğal çevreden soyutlayarak, doğayı sadece 'kaynak deposu' olarak görmektedir. Sonuç olarak, insanoğlu doğa üzerinde her türlü hakka sahipmiş gibi hareket eder ve onu tüketir, yok eder. Diğer taraftan ekosistem kavramı, insanında parçası olduğu canlı cansız bütün varlıkları içine alan geniş bir ekolojik ilişkilerin bütünlüğünü ifade eder. Buda bütünsel bir etiğin temel alınmasını gerekli kılar. Bundan dolayı referans nesnesi olarak ekosistemin temel alınması insanoğlu için çevreyi dış bağlam olmaktan çıkarır. Sonuç olarak, doğada bulunan canlı, cansız her şey herhangi bir ayırım olmaksızın bütünü birer parçasıdır ve ekosistemi oluşturur. Bu ekosistemdeki herhangi bir unsurun güvenliği, doğal olarak diğer unsurların güvenliğine bağlıdır. Bütünü bir parçası zarar görürse doğal olarak ekosistemde bundan etkilenir.

Ayrıca, ekolojik güvenlik düşüncesi, yeryüzünde yaşamın güvenliği sağlanamadıktan sonra, ulusal güvenliğin, birey güvenliğinin bir anlamı olmayacağını savunur. İnsan güvenliği ile insanın bağlı bulunduğu ekosistemin güvenliği birbirinden bağımsız kavramlar değildir. Ekolojik güvenlik savunucuları, insan faaliyetlerin biyosfer üzerindeki etkilerine dikkat çekerek, güvenliğin saplanabilmesi için biyosfer üzerinde insan etkisinin azaltılmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Çevresel krizlerin kendiliğinden ortaya çıkmadığı açıktır,

insanoğlunun faaliyetlerin ekosistemdeki dengeyi bozmasından dolayı birçok çevre sorunu gün yüzüne çıkmaktadır. Tüm dünyada rekabete, büyümeye ve fosil yakıtlara dayalı olan ekonomik modeller ekosistemde büyük tahribatlara yol açtığı bunun sonucunda da birçok küresel çevresel krizlerin ortaya çıktığı aşikardır.

Ekolojik güvenlik, insan ve doğa arasındaki ilişki üzerinden çevresel güvenliğin yeniden yorumlanmasını ve aynı zamanda insanın neden olduğu ekolojik krizlerin nedenlerinin önüne geçme gayesi taşıdığı için daha kapsayıcı olduğu söylenebilir, ayrıca odak noktası bakımından çevresel güvenliğin derinlemesine ele alınmasına olanak sağlar. Sonuç olarak ekolojik güvenlik, güvenliğin geniş kapsamlı ve çözüm odaklı bir yaklaşım ile ele alınmasını gerektirir. Makalenin bir sonraki bölümünde, küresel çevre krizlerine bütüncül çözümler sunabilmesi için ekolojik güvenliği odak noktasına alan Çevre Güvenlik Konseyi gerekliliği üzerinde durulacaktır.

3.1. Çevre Güvenlik Konseyinin Gerekliliği

Aslında, Çevre Güvenlik Konseyinin kurulmasının gerekliliğini yeni bir kavram olmamakla birlikte, (1990’larda ilk defa “Çevre Güvenlik Konseyinin” kurulmasını öneren Almanya Başbakanı Helmut Kohl olmuştur) doksanlarda böyle bir öneri gerçekçi bulunmamıştı. Buna karşılık, bağlayıcı kararlar alabilen “Uluslararası Çevre Mahkemesi” kurulmasına yönelik öneri daha gerçekçi bir öneri olarak karşılanmıştır (Simonis, 2007). Sovyetlerin dağılması sonrası, uluslararası sistemdeki güç dengelerinin yeniden dizayn edildiği o dönemde böyle bir durum ulus-devletlerin egemenliklerinden ödünç vermek anlamına gelebilirdi. Ancak geçen otuz yıllık sürede, hem çevresel meselelerin geldikleri boyular dikkate alındığında, “Çevre Güvenlik Konseyi” kurulması düşüncesinin yeniden tartışmaya açılması ve gerekli adımların atılması çevresel sorunlara karşı hızlı ve etkili önlemlerin alınabilmesine katkısı tartışmasız bir gerçektir.

Diğer bir tartışma konusu, Çevre Güvenlik Konseyin nasıl kurulması üzerinedir. Diğer bir deyişle, BM kapsamında mı olmalı yoksa Dünya Ticaret Örgütü gibi bir model mi olmalı?

Açıkça belirtmek gerekirse, BM kapsamında bir Çevresel Güvenlik Konseyinin kurulması veya mevcut Güvenlik Konseyi altında böyle bir işe girişmek çevresel sorunların çözümüne yönelik etkili sistem geliştirilebileceğinden uzaktır. Bunun en temel nedenlerinden birisi BM'nin şu anki mevcut yapısının sadece belirli devletlerin politikalarına göre hareket ediyor olması küresel meselelerde etkin ve kapsayıcı adımlar atılabileceği düşüncesine şüpheli yaklaşmamıza neden olmaktadır. BM tarihine genel olarak baktığımızda, küresel meseleler ve bölgesel sorunlar karşısında yetersiz kaldığı açıktır. Şurası bir gerçektir ki, BM'nin kuruluşundan günümüze kadar, belirli ülkelerin elinde bulundurduğu veto hakkının uluslararası yönetim ile çözülebilecek küresel krizlerin çözümünde bile araçsallaştırıldığını görmekteyiz. Günümüze kadar, küresel krizler göz önüne alındığında veto hakkına sahip ülkelerin ulusal çıkarları korumak amacı ile hareket ettiklerine birçok kez tanık olduk. Veto hakkı ile diğer bir husus ise, veto hakkına sahip daimî ülkelerin dünya siyasetinde diğer ülkelerden daha fazla söz hakkına sahibi olmasına yol açmasının yanında, bu gibi demokratik olmayan bir uygulamalar küresel krizlerde ortak hareket etmenin önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. BM Güvenlik Konseyinde halen birçok ülkenin ne söz ne de oy hakkının olmaması, küresel meselelerde etkin ve kapsayıcı adımların atılabilmesi için öncelikle BM'nin kendi yapısında daha demokratik, eşitlikçi ve kapsayıcı reforma ihtiyaç vardır. Bu bize Erdoğan (2021) savunduğu gibi, yeni bir zihinsel çerçeve ile, çok taraflılık zemininde sorunları zamanında gündemine alabilen ve gerçekten kapsayıcı ve etkin çözümler üretebilme imkânı verir. Ayrıca "Devletler bu kurumda hem haklarının korunabileceği düşüncesine sahip olmalı hem de başkalarının haklarını koruyacak kapasitede olduğunu görmelidir" (Erdoğan, 2021: 140). Bu nedenle, BM sisteminin günün şartlarına göre yeniden düzenlenmesinin gerekliliği ortadadır. BM'nin yapısında adalet ve güç dengesinin tekrar kurulması gereklidir. Küresel meseleler de etkin ve kolektif kararların alınıp uygulanabilmesi için BM'nin eşitlik temelinde yükselen adaletin sağlanması, veto yetkisinin ortadan kaldırılması ve ayrıca temsilde adaletin sağlanması (Beş daimî üyenin bütün ulusları temsil etmesi ortadan kaldırılmalı) gibi devrimci nitelikte reforma ihtiyacı vardır. Bu gibi reformlar sağlanamadığı sürece, BM'nin kolektif çözümler gerektiren küresel güvenlik sorunlarında etkin ve caydırıcı bir güç olarak hareket etmesi mümkün değildir.

Diğer taraftan, küresel çevresel krizlere yönelik BM bünyesinde faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi küresel çevresel krizleri insani güvenlik boyutunda ele alan ve belirli adımlar atan programları mevcuttur. Bunlardan 1972'den beri faaliyet gösteren UNEP, çevresel meselleri küresel boyutta ele alan ve bir nebze olsun başarılı bir şekilde hedeflerini gerçekleştirmektedir. Birleşmiş Milletlerin bünyesinde oluşturulmuş bu gibi organizasyonlar çevre sorunları hakkında bilgilendirme sağlamanın yanında çevre koruma ortaklığını teşvik edici işlevi vardır. Ancak, çevresel krizlere karşı tüm dünya uluslarının da temsil edildiği bir Çevre Güvenlik Konseyi'nin oluşturulması elzemdir. Eğer BM'nin yapısındaki adaletsiz ve demokratik olmayan uygulamaların tüm ulusları kapsayıcı bir şekilde reforme edilmesiyle kurulacak bir Küresel Çevresel Güvenlik Örgütü bünyesinde UNEP gibi çevre krizleri üzerine uzmanlaşmış organizasyonların da dahil edilmeye, küresel çevresel krizlerin çözümüne yönelik daha etkili adımların atılacağı aşikardır. Aynı zamanda bu konseyin ekosistemin güvenliğini odak noktasına alması ile çevre sorunlarının nedenlerine yönelik kapsayıcı ve çözüm odaklı bir model geliştirmesi mümkün olabilir. Bir önceki bölümde tartışıldığı gibi, küresel çevresel krizlere nedenlerine karşı kapsayıcı ve çözüm odaklı önlemlerin geliştirilebilmesi için ekolojik güvenlik düşüncesi önem arz etmektedir. Ekolojik güvenlik anlayışının savunduğu gibi, insan güvenliği ve insanın bağı bulunduğu ekosistemin güvenliği birbirinden bağımsız düşünülemez. Ekosistemlerin güvenliğinin sağlandığında doğal olarak insanoğlunun da güvenliği sağlanabilir.

Diğer taraftan, BM'nin küresel konularda alınan kararlarda veto haklarını elinde bulunduran devletlerin, uluslararası siyasette bu kozlarından feragat etmeleri mümkün görünmemekte ve bu da doğal olarak BM'nin bünyesinde ekolojik odaklı bir Çevre Güvenlik Konseyi'nin kurulmasının önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. İkinci bir yöntem olarak Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) modeli gibi bir Çevre Güvenlik Konseyi kurulabilme ihtimalidir. Bu ikinci yöntem ilkinin göre daha uygulanabilir gibi durmaktadır. Bunun nedeni DTÖ (164 ülke üyedir), uluslararası ticaretle ilgili konularda, üye ülkelerinin tümünün katılımı ile konsensüs

esasına göre işlevini sürdürmektedir ve çok taraflı müzakereler ile alınan kararlar ve antlaşmalar tüm üye ülkelerini kapsamaktadır (www.mfa.gov.tr). Adil, demokratik ilkeler ile uluslararası ticaret için oluşturulan bu örgüt neden küresel çevresel meselelerde oluşturulmasın ki? Halı hazırda, politikleşmiş olan küresel çevresel krizler ve bu krizlerin önlenmesi için birçok organizasyon uluslararası arenada oluşturulmuştur. Tek eksik olan ise, tüm dünya ülkelerini kapsayan ve adil bir aynı zamanda çevresel meselelerde uzmanlaşmış organizasyonları bünyesine alan bir Çevre Güvenlik Konseyidir.

Sonuç

Küresel çevresel güvenliğe ilişkin mevcut yaklaşımların tamamı, küresel çevresel değişimden kaynaklanan tehditleri tanımlamada ve çözüm odaklı öneri ve önemler sunmakta yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, uluslararası sistemdeki ülkelerin birçoğu, küresel çevresel krizlerin ileriki yüzyıllarda gezegenimiz üzerinde ne gibi büyük yıkımlara yol açacağı konusunda üç maymunu oynamaya devam etmektedir. Küresel çevresel krizlerin günden güne artarak insanoğlunu ve ekosistemleri tehdit etmekte ve bu krizlerin çözümü büyük mücadelelerin yanında küresel çapta kolektif önlemler gerektirmektedir.

Aynı zamanda, çevresel krizleri küresel güvenlik sorunu olarak tanımlamadaki eksiklik (her ülkenin her bir çevresel kriz hakkında güvenlik anlayışı farklılık gösterir), çevresel krizlere karşı ortak hareket etmeyi de zorlaştırmaktadır. Ayrıca çok sayıda ülkelerin, küresel çevre meselelerine karşı bireysel çıkarlardan dolayı gönülsüz olması, küresel çevresel sorunlara karşı hızlı, kapsayıcı ve çözüm odaklı önlemlerin alınamamasının da temel nedenlerinden biridir. Sınırları aşan tüm canlı yaşamını tehdit eden çevre sorunları küresel bağımlılığı ve küresel yönetimi zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, küresel çevresel krizlere yönelik geliştirilen uygulamaların ve politikalarında da küresel bir zemine oturtulması gereklidir. Bu nedenlerden dolayı, küresel çevresel sorunları küresel çapta güvenlik sorunu olarak inşa edecek, Dünya Ticaret Örgütü gibi bir yapıya (adil ve demokratik) sahip bir Çevre Güvenlik Konseyi gerekliliği elzemdir.

Sonuç olarak, yirminci yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar gelişen çevre güvenlik çalışmaları, mevcut küresel çevresel krizleri politikleştirmiş, ancak güvenikleştirememiştir. Bu krizlerin güvenikleştirilebilmesi, çevresel sorunlara karşı halı hazırda oluşturulmuş olan uluslararası örgütleri ve kurumları da (UNEP, OECD gibi) bünyesinde barındıran aynı zamanda tüm ülkelerin (veya üye ülkelerin) eşit haklar ile temsil edildiği ve ekolojik odaklı bir güvenikleştirici aktör olarak Çevre Güvenlik Konseyi'nin varlığı ile mümkün olabilir. Bu konsey sayesinde, küresel çevresel krizlerin daha hızlı bir şekilde güvenlik meselesi olarak tanımlanabilir ve çevresel krizlere karşı kapsayıcı, hızlı ve çözüm odaklı önlemler alınabilir.

Araştırma Önerileri

Bu makale, çevresel güvenliğe ilişkin mevcut uygulamaların ve yaklaşımların küresel çevresel güvenliği sağlamada yetersiz kaldığından hareketle, Güvenikleştirici aktör olarak 'Çevre Güvenlik Konseyinin' gerekliliği ve nasıl olması üzerinde, temel fikirler vermektedir. Bir sonraki araştırma için, çevresel güvenlik konseyinin gerekliliği normatif düzeyde ele alınabilir. İkinci olarak, Çevresel Güvenlik Konseyi'nin gerekliliği üzerinden ve bu konseyin nasıl ve hangi yapıda olmasına dair daha geniş kapsamlı önermeleri sunulabilir.

Not

Yazar tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yazar Hakkında

Nevzat Torun, Öğretim Görevlisi

KAYNAKÇA

- Barbier, E. B., & Markandya, A. (2013). *A new blueprint for a green economy*. Routledge.
- Biermann, F. (2006). Global governance and the environment. In *Palgrave advances in international environmental politics* (pp. 237-261). Palgrave Macmillan, London.
- Bull, Hedley (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan.
- Carson, R. (2002). *Silent spring*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Connelly, J., Smith, G., Benson, D., & Saunders, C. (2012). *Politics and the environment: from theory to practice*. Routledge.
- Dabelko, G. D., & Dabelko, D. D. (1995). Environmental security: Issues of conflict and redefinition. *Environmental change and security project report*, 1(1), 3-13.
- Dalby, S. (2002). *Environmental security* (Vol. 20). ECSP report: U of Minnesota Press:
- Dalby, Simon (2013), "Environmental Dimensionsof Human Security," R. Floyd ve R. A. Matthew(Ed.), *Environmental Security: Approaches and Issues*, Routledge, New York, s. 121-38.
- Dedeoğlu, Ç. (2019). Güvenliğin Ontolojisi ve Ekolojik Güvenlik. *Küresel Ekolojik Güvenlik Uluslararası Sempozyumu (16-17-18 Ekim 2019)*. Ankara Üniversitesi.
- Detraz, Nicole. (2009), "Environmental Security and Gender: Necessary Shifts in an Evolving Debate", *Security Studies*, Vol.18 No.2, s. 345-369.
- Diez, T., Von Lucke, F., & Wellmann, Z. (2016). *The securitisation of climate change: Actors, processes and consequences*. Routledge.
- Dunlap, R. E., & Catton, W. R. (1994). Struggling with human exemptionalism: The rise, decline and revitalization of environmental sociology. *The American Sociologist*, 25(1), 5-30.
- Eckersley, R. (2004). *The green state: rethinking democracy and sovereignty*. MIT Press.
- Erdoğan, R.T (2021), Daha Adil Bir Dünya Mümkün: Birleşmiş Milletler Reformu İçin Bir Model Önerisi. İstanbul: Turkuvas Kitap.

- Homer-Dixon, Thomas (1999). *Environment, scarcity and violence*. Princeton: Princeton University Press.
- Kaplan R.D. (1994). 'The coming anarchy', *Atlantic Monthly* 273(2)
- Kaya, Y. (2019). *Ekolojik Güvenlik*. Bursa: Dora Yayınları.
- Keleş, R. & Ertan B. (2002). *Çevre Hukukuna Giriş*, Ankara: İmge Yayınları.
- Meadows, D. H., & Meadows, D. (2007). The history and conclusions of The Limits to Growth. *System Dynamics Review: The Journal of the System Dynamics Society*, 23(2-3), 191-197.
- Newell, P., & Paterson, M. (2010). *Climate capitalism: global warming and the transformation of the global economy*. Cambridge University Press.
- Tuna, M. (2011). Çevresel sorunların küreselleşmesi. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(2).
- Smith, M. E. (2020). *Uluslararası güvenlik* (R. Gözen, Çev.) Ankara: Felix Kitap
- Simonis, U. E. (2007). Küresel Çevre Yönetimi: Bir Dünya Çevre Örgütü Kurulması Gereği Üzerine. *Ruşen Keleş'e Armağan, V. Kitap: Çevre ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara*, (s 6).
- Ferraro, Vincent (2003), *Globalizing Weakness: Is Global Poverty a Threat to the Interests of States?: ECSP report: Issue 9: 12-19.*

İnternet Kaynakları

www.mfa.gov.tr